Review of *Foucault and the Iranian Revolution* by Ayfer Genç (ayfergenc@gmail.com)
http://www.remzi.com.tr/kitapGazetesi.asp?id=3&ay=10&yil=2012&bolum=12

Published in *Kitap Gazetesi*, October 2012

DEVRİM HEYECANI İLE TARİHİ YADSIMAK ARASINDA

Ayfer Genç (ayfergenc@gmail.com)

Söz konusu Michel Foucault olunca kalem oynatmak biraz güç. Bu durumun farkında bir kitap olan "Foucault ve İran Devrimi", iktidar çözümlemeleriyle tanıdığımız Fransız sosyal bilimcinin İran devrimi hakkındaki düşüncelerine odaklanıyor. Bunu yaparken hem Foucault'nun hem de onu eleştirenlerin döneme dair yazılarından geniş alıntı öbekleriyle ilerliyor Janet Afary ve Kevin B. Anderson. Yazarların nesnel olma çabaları eleştirilerin şiddetini ise hafifletmiyor, bilakis arttırıyor.

1978-79 yılları boyunca İran'da farklı kesimlerden muhalif odaklar bir araya gelerek Muhammed Rıza Şah Pehlevi iktidarına son verdiler. Humeyni figürü etrafındaki kalabalık farklı siyasal görüşlerini İslamcılık siluetinde birleştirerek İran İslam Devrimi için kapıyı araladı. Humeyni'yle birlikte İran halkı da, devrimi destekleyen Batılı aydınlar da umutlandı. Devrim ertesine dair tartışmalar ise her geçen gün alevlendi. Foucault, bu ortamda, devrim konusunda heyecanlı entelektüel kalabalığın arasındaydı. "Corriere della Sera" gazetesinin teklifini geri çevirmeyerek devrim boyunca devrime dair yazılar kaleme aldı.

Foucault'nun söz konusu yazılarında açık olarak kendini dışa vuran İran devrimi hakkındaki "aceleci" heyecanı "Foucault ve İran Devrimi"nin karşı çıktığı temel nokta. Kitap, yazarların özelde İran genelde ise İslam gerçeğini bilmedikleri için eleştirdikleri Michel Foucault'ya bir cevap niteliği taşıyor. Reddettiği Aydınlanma projesi karşısında sığınağını ve Batı modernleşmesine alternatifi İslam dünyasında bulduğuna inanan Foucault'yu deyim yerindeyse "topa tutan" bir yaklaşım kitabın tüm ruhuna sinmiş durumda.

Bilindiği ve çok tartışıldığı üzere Fransız düşünür, İran devrimi kapsamında Humeyni figürü etrafında birleşen farklı muhalefet odaklarını Batı'nın "akılcı" modernliğine kafa tutabilecek yegâne güç olarak nitelendiriyordu. Ancak devrim, Foucault ve diğer muhaliflerin inandıklarının aksine farklı sonlandı. Humeyni'nin kadın karşıtı yasaklamalarını takip eden günlerde gerçekleştirilen 8 Mart Dünya Kadınlar Günü gösterilerinde göze çarpan bir pankartta yazıldığı gibi; özgürlük İçin devrim yapılmıştı, fakat İran halkının ve özellikle kadınların eline geçen sadece tutsaklıktı.

Hayatları Humeyni'nin emirleriyle bir günde değişen İranlı kadınların "devrim"le mahvolan hayatları belki de kitabın yazarlarının affedemediği temayı

oluşturuyor. İran devrimi boyunca kadın konusunda gerçekleşen dramatik olaylar karşısında sessiz ve kayıtsız kalan Foucault'nun bu hali onu eleştirilerin de hedefi haline getiriyor. Devrime duyulan büyük heyecanın mı yoksa bilinçli bir geri çekilişin mi sonucu olduğu açıklanamayan Foucaultcu kayıtsızlık okuyucuyu rahatsız ediyor.

Kitap ilerledikçe, Foucault'nun İran devrimine dair görüşlerinin entelektüel temelleri de sorgulanmaya başlanıyor. Buna istinaden "toplumsal cinsiyet" ve "erkek eşcinselliği" kitabın özel tartışma odaklarından birini oluşturuyor.

Kendisi de bir eşcinsel olan Michel Foucault'nun İlkçağ ve Yunan-Roma eşcinselliğine dair görüşleri eleştirel bir dille ele alınıyor. Aslında kitabın açıkça savunduğu tez; Michel Foucault'nun eşcinselliğe her zaman objektif bakmayı başaramadığı okuyucuya ispatlanmaya çalışılıyor. Eski Yunan'da hüküm süren erastes-paidika ilişkisi ise Foucault'nun görmezden geldiği savunulan iktidar ilişkileri, itaat etme, boyun eğme gibi kavramlar üzerinden eleştirel bir dille okuyucuya aktarılıyor.
Foucault'nun İran devrimine dair görüşleri, bu görüşlerin entelektüel altyapısı ve beslendiği şahsi değerler kitapta incelendikten sonra yazarlar, sonuç niyetine, Ortadoğu coğrafyasının yakın dönem siyasi tarihinin genel bir panoramasını çıkararak İslamcı köktendinci hareketi ve 11 Eylül'ü analiz ediyorlar.

Olayların uzağında, Batı'ya alternatif arayışında bir düşünür olarak Michel Foucault, evet, devrim konusunda yanılmıştı. Onunla beraber başka Fransız entelektüeller ve bizzat İranlı muhalifler de yanılanlar arasındaydı. Sosyal bilimler alanında bu kadar büyük bir ismin heyecana kapılarak bu şekilde yanılması şaşırtıcı ve affedilemez gibi görünmüştür, doğru. Ancak benzer heyecanlara 11 Eylül saldırılarında yaşanan vahşete rağmen bu saldırıları küresel emperyalizme karşı bir direniş olarak atfeden Baudrillard'ın kapılmış olması da aslında sosyal teorisyenler nezdinde her daim varolan bir arayışa işaret eder. Aydınlanma'nın evrenselleşmiş değerlerine karşı gerçekleştirilmesi umulan savaşlarda terörizm de dâhil farklı yolların meşruluğu veya gayr-ı meşruluğu her zaman akademik tartışmaların önemli konularından olagelmiştir. Yaşanan vahşetler kınansa da satır aralarında "acaba" sorusu hep gizliden gizliye varolmuştur.

Michel Foucault, İran devrimine dair gözlemlerini ve fikirlerini paylaştığı gazete yazılarında ciddi muhakeme hataları yapmıştır; ancak tüm bu yazıların filizlendiği dönemin Foucault'nun iktidar-özne ilişkilerine ve kendilik tekniklerine odaklandığı dönem olduğu gözardı edilmemelidir. Bu dönem, Foucault'nun 1970'lerin ortalarında kendi düşüncesinde yaşadığı kırılmaya istinaden iktidardan iktidar-özne ilişkilerine yönelik gerçekleşen felsefi değişimi de ifade eder. Foucault'yu bu derece heyecanlandıran bu atmosferde İslamcılık görüntüsünde dinsel öznelliğin insan hayatını şekillendirme gücüne duyduğu ilgiydi belki de. İslam ve Şiilik konusundaki ciddi muhakeme hatalarına, feminizme dair kaçak güreşine rağmen Batı, Aydınlanma ve modernleşme

karşısında bir direniş alanı yaratma gayretindeki Foucault, İran'a dair temel anlatısının ayrıntısında, satır aralarında farklı olanın ipuçlarını vermeye devam eder. Sosyal bilimlere dair olayların öznelliğine rağmen yapılması gereken de satır aralarındaki ipuçlarını yakalamaktır bazen, büyük resme rağmen…

"Foucault ve İran Devrimi", Janet Afary, Kevin B. Anderson, Çev: Mehmet Doğan, 376 s., Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2012